

Suomalainen professori ja eurooppalainen esikuva

Laura Kolbe

Laura Kolbe käsittelee Jukka Kekkonen juhlaseminaarissa pitämässään puheenvuorossa professorin ominaispiirteitä. Hän luo katsauksen niin eurooppalaiseen professorin kriteeristöön kuin sen suomalaiseen vastineeseen. Professori on mielenkiintoinen ammattinimike, joka nauttii laajaa yleistä arvostusta yhteiskunnassa. Kolbe tuo myös esille sen valitettavan, toki osin rekrytointipolitiikkaan pohjautuvan, muutoksen, joka on johtanut varsinaisten professorien määrän vähentymiseen.

Helsingin yliopiston oikeushistorian ja suomalaisen oikeuden professorin Jukka Kekkonen tarina on yksi Suomen monista professorihistorioista. Niiden historia maassamme alkaa vuodesta 1640. Kekkonen elämäntyö professorina on samalla kertaa tyyppillinen ja erityinen, kuten jokainen tuhansista professorielämäntarinoista. Kekkonen taustaa, koulutusta, uraa, tuotantoa ja akateemista karriääriä voidaan tarkastella sekä yleisten piirteiden tiheydenä, että poikkeuksellisen monipuolisena vaikuttajakertomuksena, monia merkityksiä ja merkkejä tulkitsemalla. Se on samalla kertaa eliitti- ja yliopistohistoriaa kuin kertomusta suomalaisen sivistyksen, oppineisuuden ja akateemisen asiantuntijuuden arvostuksesta tässä ajassa ja tässä paikassa, Helsingin yliopistossa, Suomessa ja Euroopassa.

Miten yhteiskunnallisessa julkisuudessa näkyvän paikan ottanut Kekkonen ”sopii” suomalaisen professorin muottiin? Millä tavalla on hoitanut tehtävänsä? Mikä jää Kekkonen perinnöksi, kun kollegat ja oppilaat hänestä puhuvat ja häntä muistelevat? Virkaansa hoitaessaan Kekkonen näkyi ja kuului sekä yliopistolla että sen ulkopuolella. Hän on, kuten ennen vanhaa sanottiin, etevä tiedemies. Julkaisuluettelo on laaja ja monipuolinen. Kekkonen on oppilaidensa arvostama karismaattinen opettaja. Hän on median käyttämä

asiantuntija mitä moninaisimmissa suomalaisen ja eurooppalaiseen politiikkaan, yleiseen oikeuskulttuuriin ja oikeudenhoitoon liittyvissä asioissa. Kekkonen on sanavalmis ja näkemyksellinen sekä särmikäs ja idearikas. Sellaisia persoonallisuuksia media rakastaa. Kekkonen ei ole kaihtanut poliittisen värin tunnustamista puolustaessaan demokratiaa ja oikeusvaltiota. Hän on ollut aina valmis laittamaan itsensä likoon, kun kysymyksessä ovat olleet itselle tärkeiden asioiden ja arvojen puolustaminen.

Onko Jukka Kekkonen tyyppinen suomalainen professori?

Stereotyyppioita vai tavallisia ihmsiä?

Syvällä eurooppalaisessa itseymmärryksessä on aina sijansa yhdelle julkisuuden professorikuvalle. Usein kyseessä on mallikkaasti stereotyyppinen hajamielinen professori. Heitä julkisuus rakastaa ja heitä näemme elokuvissa ja televisiosarjoissa, erilaisissa kuvallisissa esityksissä, kirjallisuudessa ja taiteessa. Ylen 2020-luvun suosituissa tv-sarjassa *Professori T.* kuvataan omalaatuista kriminologian professoria Jasper Tempestiä (Ben Miller), joka auttaa Cambridgen poliisia rikosten tutkinnassa. Päähenkilö on keski-ikäinen pukemies, jolla on terävästi kiillotetut nahkakengät

ja puku, mutta myös pakkoneurooseja, bakteerikammo ja eriskummallinen perhetausta.

Professori T. on helposti tunnistettavissa stereotyyppiä. Kaikki stereotyyppioita ja identiteettejä tutkineet voivat vahvistaa sen, että käsitteellinen ajattelumme ja ihmisymmärryksemme perustuu yleistyksiin. Stereotyyppiat auttavat hahmottamaan maailmaa yhdenmukaisesti. Niihin liittyy vaikutelma todellisuuden hallittavuudesta, vaikka vaikutelma olisikin vino ja pinnallinen. Hakusanalla ”professor” netin kuvastosta löytyy ensimmäisenä Albert Einstein ja hän viitoittaa tietä stereotyyppialle. Professori on harmaantuva ja hajamielinen, keski-ikäinen, hieman kumara miesoletettu, jolla on puku ja silmälasit. Vähän Jukka Kekkonen näköinen mies.

Todellisuudessa me professorit olemme ”tavallisia ihmisiä” tarpeinemme ja taustoinemme, elämänpolkuinemme ja tarinoinemme. Julkisuuksissa professorititteleitä vilisee nykyään runsaasti, ja niitä käytetään sekavasti etenkin mediassa. Full-professoreita on Suomessa enää alle 2000, ja samalla kaikenlaisten oheis- ja lisänimikkeiden määrä on lisääntynyt. Tittelien moninaistumisen osasyynä on muuttunut tapa rekrytoida professoreita.

Yksi on varmaa: professori on edelleen varsin haluttu titteli. Siihen liittyy arvovaltaa, jota ei ole ostettavissa edes arvonimen muodossa, jolleivät meriitit ole kohdallaan. Professorit eivät leveile (yleensä) varallisuudella tai materialistisella hyvällä, kauniilla seuralaisilla, arvoautoilla ja vaatekaappiensä sisällöillä. Roolihahmo Tempestin lailla esiin nousevat henkiset arvot ja moraaliset ominaisuudet: ajattelun vapaus ja itsenäisyys, pyrkimys kohti totuutta ja yhteistä hyvää sekä ja tiedon, tutkimuksen kunnioitusta. Niihin kietoutuu ylisukupolvista arvostusta

Miten ja missä professoriksi opitaan? Missä ovat professorikoulut? Vastaus on selvä: kouluja ei ole, vaan ammattiin opitaan hiljaisen tiedon voimalla, osana akateemista kasvatusta ja itsekasvamista yhteisön osana. Jokaisella professorilla

on omat opettajansa ja professoriesikuvansa, ja heillä taas omat mallihenkilönsä. Vallitsee vahva ylisukupolvisuus. Traditio ja tieto siitä, kuinka olla ja elää, etenee akateemiselta professorisukupolvelta toiselle, höyrytettyinä kansallisilla ja paikallisilla sekä oppaine- ja tiedekuntakohtaisilla variaatioilla. Yhteistä on ymmärrys professorin ammatin sisäisistä ominaisuuksista ja universaaleista voimavirroista.

Sokraattinen, eurooppalainen perinne

Katse historiaan, siis! Kuka oli maailman ensimmäinen professori, mistä ammatti-identiteetti muodostui? Amerikkalainen koulutustutkija David K. Knox (Clemson University) antaa vastauksen menemällä universitas –käsitteen juurille. Merkittävät opettajat ovat transnationaalisia vaikuttajia eli ylikansallisia suurmiehiä ja –naisia, vailla kansallista kotiseutua tai tiettyä isänmaata. Esikuvallisten lista on pitkä ja se alkaa jo Kungfutsesta ja Buddhasta, etenee naispuolisen matemaatikko Hypatian, Aristoteleen ja Platonin kautta kohti Tuomas Akvino-laista ja Ibu Sinaa (Avicenna).

Lähempänä nykyaikaa odottaa monia neroesikuvia. Sellaiseksi Knox nostaa Ludwig Wittgensteinin.

Sankarillisin heistä oli Sokrates, ”maailman ensimmäinen opettajaprofessori”. Kaikki oli kohdallaan tässä miehessä. Ensisijaista Sokrateelle oli opettaminen arvona ja siihen liittyvät metodiset tavoitteet saada tutkia, kysyä ja pohtia pidikkeettömästi. Sokrateesta lähtien alkoi muodostua tutkijan ammatti-identiteetti. Siihen kuului intohimoinen suhtautuminen ja omistautuminen tutkimiseen ja opettamiseen. Oli oltava valmis yhteiskunnan palvelemiseen sekä toimimaan esikuvallisesti opiskelevan nuorison (ja yhteiskunnan) silmissä. Hyvällä opettajalla tuli olla itsekuria ja energiaa, mutta myös nälän, kylmän ja askeettisuuden sietokykyä ja ”viini-

päättä”, jota myöhäiset illanvietot syvällisine keskusteluineen edellyttivät.

Sokrateelta kumpuaa professorityön perusajatteluun. On uskottava tiedon voimaan ja uuden tiedon tuottamiseen. Painopiste on hyvin muotoilluilla kysymyksillä, ei niinkään valmiiden vastausten tuottamisella. Kysymykset pohjustavat tutkimusta ja tutkimus vaikuttaa opetukseen. Kun Sokrates harjoitti ammattiaan ulkona avoimessa tilassa, oli hän julkinen opettaja eli *professor*, ”se, joka opettaa tietoon perustuen”. Sana oli vakiintuneessa käytössä jo 1300-luvulla. Keskeistä oli kehittää itseään filosofisin keskusteluihin. Siten lavennettiin omaa tietämystä ja tuotettiin uusia näkökulmia.

Suomalainen professori kansakunnan palveluksessa

Sokraattinen professori-ihanne liukui eurooppalaiseen yliopistokulttuuriin jo keskiajalla. Sieltä se jatkoi voittokulkuaan kohti moderneja korkeakouluja ja akateemisia opinahjoja kaikkialla maailmassa. Sopiva auktoriteettini ammattiasioissa on historian professori Matti Klingen oivallinen kirja *Professoreita* (1990). Tämä mainio pikku teos ilmestyi Helsingin yliopiston 350 vuotishistoriahankkeen oheistuotteena. Kansien väliin on päässyt 35 professoria, yksi jokaiselta yliopiston vuosikymmeneltä aina Wexioniuksesta Lehtoon. Sukunimi edellä, tietenkin, eurooppalaisen koulutradition mukaisesti.

Minkälainen on hyvä suomalainen professori? Mitä merkityksiä professuuriin liittyy? Klingen kuvaamille aikansa malliprofessoreille oli tunnusomaista huomattava tieteellinen tuotanto, asema arvostettuna opettajana ja yhteiskunnallisena vaikuttajana, usein myös kukoistavan koulukunnan perustajana. Kunnan professori edisti muutakin kuin omaa hyvinvointia. Hän ajoi oman opinahjonsa kasvua ja yritteliäisyyttä. Hän kasvatti opiskelijoita mieluiten valtion palvelukseen. Moraali ja vastuu korostuivat jo Turun Akatemian ensimmäisissä professoreissa. Ahkeruus ja toimeliaisuus, kauniit käytöstavat ja hyvät

harrastukset olivat kunniaa. Jo 1600-luvulla tunnettiin käsite ”toimielias professori”

Seuraavat vuosisadat jalostivat professorista esiin muitakin ominaisuuksia. Klassinen yliopistosivistys jalostui Suomen Turussa huippuunsa 1700-luvulla ja syntyi käsite *en God Academicus*. Sellainen osasi latinaa, käyttäytyi sivistyneesti ja lauloi kauniisti. Hyvällä akateemikolla oli taito pitää suuria sytyttäviä puheita, väitellä oppineesti ja runoilla kaunokielisesti.

Kun yliopisto muutti Helsinkiin vuonna 1832, professorin ammattikunta oli jo täysin muodostunut ja akateemiset identiteetit olivat kohdallaan. Professori oli sokraattinen opettaja, merkittävä yhteiskunnallinen vaikuttaja, valtion palvelija ja kansakunnan idean ja identiteetin rakentaja. Monien oppiaineiden tieteellistymisen ja irtiöt idealistisesta tutkimusperinteestä nostivat esille uudenlaisia etevä tiedemiehiä (ja naisiakin). Vakiintui käsite *en skarp tänkare*, nykykielellä ”huippuututkija”. Yliopiston sijainti Suomen pääkaupungin keskiössä lisäsi professorin mahdollisuuksia toimia yhteiskunnallisena vaikuttajana, ja toimia asiantuntijana mediassa, valtiohallinnossa ja kunnallispolitiikassa. Professori koki tehtäväkseen alkaa palvella tiedoiltaan ja osaamisellaan isänmaata ja ihmiskuntaa.

Jukka Kekkonen – sokraattinen suomalainen professori

Professuurien määrää voidaan Suomessa vähentää, tehtäviä lakkauttaa ja nimikkeitä muuttaa – mutta tutkijaopettajan työmoraali säilyy ja identiteetti pysyy sokraattisena. Jukka Kekkosessa tihentyvät monella tavalla hyvän suomalaisen professorin piirteet. Professorina olemista helpottaa, jos rakastaa nuoriosa ja pitää opettamisesta. Näin tekee Kekkonen. Hän on, kuten esikuvansa ja opettajaansa Heikki Ylikangas ja Aulis Aarnio, persoonallinen ja sanavalmis mutta aina velvollisuudentuntoinen ja tavattoman ahkera. Parhaimmat sokraattiset professorit ovat kautta historian näkyneet turuilla ja toreilla, opettaneet ja puhuneet julkisuudessa, käyttäneet puheenvuoroja sekä olleet hauskoja seurahenkilöitä ja

kovia juhljoita. Yliopistomaailmassa esikuvat aina velvoittavat ja Kekkonen asettuu luontevasti osaksi suomalaista, arvostettua akateemista asiantuntijuutta. Ilman näitä sokraattisia huipputyyppejä ei yksikään yliopisto tai korkeakoulu toimisi päivääkään. Kekkonen on osaltaan vienyt traditiota ansiokkaasti eteenpäin. ■

Viiteet

1 (Kirjoituksen osa on julkaistu Professoriliiton blogina 13.9.2021)

Puheenvuoro oikeushistorian ja roomalaisen oikeuden professori Jukka Kekkonen läksiäisseminaarissa 20.5.2022 .